

## ภาคผนวก

## ภาคผนวก ก

### สรุปผลจากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

เนื้อหาในภาคผนวก ก เป็นการสรุปผลจากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง เวทีจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) โดยได้ดำเนินการจำนวน 3 ครั้ง วันที่ 18 ธันวาคม 2550 ณ โรงแรมตรัง กรุงเทพฯ วันที่ 15-16 มกราคม 2551 ณ วัดไผ่ล้อม จ.ตราด และวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2551 ณ โรงแรมตรัง กรุงเทพฯ ส่วนที่สอง เวทีจัดประชุมสัมมนาเวทีสาธารณะ(Public Forum) ได้ดำเนินการจำนวน 2 ครั้ง วันที่ 27 พฤศจิกายน 2550 ณ โรงแรม ทิวินทาวเวอร์ และวันที่ 7 มีนาคม 2551 ณ โรงแรมตรัง กรุงเทพฯ ส่วนที่สาม เวทีประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างประเทศ (International Workshop) เมื่อวันที่ 10-11 เมษายน 2551 ณ โรงแรมรอยัลปรินเซส หลานหลวง

#### 1. เวทีประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)

**1.1 สรุปผลการประชุมการประชุมแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น โครงการ การสังเคราะห์วิธีคิดและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยภูมิปัญญาตะวันออกเพื่อนำไปสู่การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการนานาชาติ วันที่ 18 ธันวาคม 2550 ณ โรงแรมตรัง กรุงเทพฯ จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 13 คน**

การจัดประชุมในครั้งนี้ เป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์ในแต่ละกรณีศึกษา ให้กับผู้แทนชุมชนในพื้นที่กรณีศึกษา เพื่อรับฟังแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นในแต่ละกรณีศึกษา โดยจะนำมาใช้ปรับปรุงผลการวิจัยต่อไป โดยสามารถสรุปผลในแต่ละกรณีศึกษาดังนี้

กรณีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าต้นน้ำพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร โครงการ “คนอยู่-ป่ายัง” คุณพงศา ชูแหม เป็นผู้นำแนวคิดรูปแบบการทำงานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามแนวคิดของการให้คนอยู่ร่วมกับป่า ซึ่งเป็นโครงการที่ประยุกต์รูปแบบจากแผนงานวนศาสตร์ชุมชนบนที่สูง เป็นเสมือนโครงการทดลองทางวิชาการในการจัดการป่าไม้จนเกิดองค์ความรู้ในการจัดการป่าไม้ให้ ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างถูกต้องตามหลักวิชาจนทำให้เกิดความมั่นคงในวิถีชีวิตและการฟื้นคืนของป่าต้นน้ำ โดยจัดทำเป็น โครงการ “คนอยู่-ป่ายัง” ซึ่งวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้กับชุมชนและธรรมชาติ ให้ชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน มั่นคงและเป็นธรรม สำหรับกิจกรรม โครงการ เป็นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมจัดการ โดยวิธีการทั้งหมดเกิดขึ้นจากความต้องการของประชาชนภายในใจของชุมชน

โครงการนี้มีหลักการสำคัญ คือ ในการรักษาป่าให้รอดพ้นจากการถูกบุกรุกทำลายนั้นต้องทำการปลูกจิตสำนึกในใจคนเสียก่อน และเมื่อประชาชนเข้าใจถึงความสำคัญของป่าไม้และประโยชน์ที่ป่าไม้ให้กับชุมชนแล้ว ประชาชนก็จะช่วยกันดูแลรักษาป่าไว้เอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ

การดูแลคนคือการดูแลป่า นั่นเอง และเมื่อคนอยู่ได้ ป่าก็อยู่ได้เช่นกัน นอกจากนั้น นายพงศายังยึดหลักคุณธรรมในการดำเนินงานด้วย กล่าวคือ เนื่องจากประชาชนล้วนต้องการมีพื้นที่ทำกิน นายพงศาก็ใช้วิธีอะลุ่มอล่วยด้วยการให้ประชาชนใช้พื้นที่ป่าได้บ้างแต่ประชาชนต้องช่วยกันรักษาป่าไว้ด้วยเช่นกัน ถึงแม้ว่านายพงศาก็ต้องมีข้อยกเว้นบ้างแต่ก็ทำให้ชุมชนโดยรวมเป็นชุมชนที่มั่นคง น่าอยู่และมีความยั่งยืนในระยะยาว

การสร้างความยั่งยืนให้ที่ดินทำกินของชุมชนคนอยู่-ป่ายัง โดยการมีกฎกติกาชุมชน ห้ามซื้อขาย หรือมอบให้ ซื่อที่ดินทำกินแก่ผู้อื่น ยกเว้นทายาทโดยชอบ ทำให้ชุมชนสามารถรักษาที่ดินทำกินไว้ได้โดยไม่มีผู้ใดกล้าซื้อขาย

นอกจากนี้ยังมีโครงการธนาคารต้นไม้ (Tree Bank) หมายถึงการให้ชุมชนปลูกต้นไม้ในที่ทำกินของตนเองหรือที่ส่วนรวม แล้วตัดต้นไม้ให้เป็นทรัพย์สิน นำทรัพย์สินไปใช้แทนเงิน หลักการของธนาคารต้นไม้จึงสร้างค่าของเงินหรือสร้างธรรม โดยใช้ต้นไม้เป็นเครื่องมือเอามาสูกัน ทำให้ประชาชนสามารถเอาต้นไม้ที่ปลูกไปปลดเปลื้องหนี้สิน และใช้เป็นเงินได้

### **กรณีศึกษาภาคธุรกิจชุมพรคานานารีสอร์ตและศูนย์กีฬาดำน้ำ จ.ชุมพร**

ชุมพรคานานารีสอร์ตและศูนย์กีฬาดำน้ำเป็นธุรกิจโรงแรมขนาดเล็กซึ่งเป็นธุรกิจของครอบครัวของคุณวิมล รัชพันธุ์ ซึ่งประสบปัญหาหนี้ท่วมดอกเบี้ยยเพราะภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในปี พ.ศ. 2539-2540 แต่ด้วยอาศัยความอดทนและเพียรพยายามแก้ไขวิกฤติ และเรียนรู้ ลองผิด ลองถูก โดย ดร.วิวัฒน์ ศัลยกำธร ช่วยเป็นที่ปรึกษาแนะนำ อธิบาย จึงช่วยพยุงฐานะเศรษฐกิจของธุรกิจโรงแรมให้พลิกฟื้น มีรายได้เหลือผ่อนชำระหนี้ คืนธนาคารได้

แนวทางการแก้ไขปัญหา คือ โรงแรมได้ลดการบริโภคของโรงแรม เน้นผลิตภัณ์จากธรรมชาติ ซึ่งเป็นผลผลิตภายในชุมชน มีการปกครองพนักงานแบบพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือและส่งเสริมให้พนักงานและชุมชนรอบข้างมีรายได้จากการขายผลผลิตให้กับทางโรงแรม จนกระทั่งเกิดเป็นเครือข่าย ซึ่งเป็นโครงการทำเกษตรอินทรีย์วาระแห่งชาติ แต่ระยะแรกไม่ประสบผลสำเร็จเพราะเป็นโครงการของรัฐ จึงได้เกิดแนวคิดว่าการทำงานจะต้องปลูกต้นไม้ในใจคนก่อน จนกระทั่งเกิดเป็นเครือข่าย ซึ่งได้ใช้ประโยชน์จากรัฐ คือให้ทำหน้าที่จาก operator มาเป็น regulator ซึ่งoperator คือภาคประชาชน ใช้พลังมากกว่าจะออกมาเป็นเรื่องการฝึกอบรมโดยใช้ภาคประชาชนกันเอง แต่ใช้เงินภาครัฐ

### **กรณีศึกษากลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์**

สาเหตุเริ่มแรกที่ทำให้เกิดการรวมเป็นกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านละลอกกระสัง มีปัจจัย คือ หนึ่ง การที่ป่าถูกสัมปทานจากภาครัฐ สอง คือนายทุนเข้าไปบุกรุกพื้นที่สาม คือชุมชนเองที่มีพื้นที่ทำกินติดป่าเข้าไปบุกรุกพื้นที่ สิ่งที่สำคัญที่สุด ที่ทำให้สามารถรวมกลุ่มกันได้คือ เรื่องของเจ้าหน้าที่ไม่ให้ความร่วมมือ ในการที่จะผลักดันเรื่องการบุกรุกพื้นที่ มีการลักลอบ

ตัดไม้ โดยขณะนั้นคุณประมวลมีตำแหน่งเป็นประธานสตรีหมู่บ้าน จึงมาชวนชาวบ้านร่วมกันคิด ปกป้องป่าตรงนั้นเพราะจะส่งผลกระทบต่อชีวิต สาเหตุเพราะบรรพบุรุษที่พาอพยพมาตั้งถิ่นฐาน ที่บ้านละหอกกระสังเพราะมีความอุดมสมบูรณ์ของป่าจึงเลือกตรงนั้น จึงทำให้เราต้องหาทางปกป้อง ผืนป่า สำหรับบทเรียนให้รู้ว่าการจัดการเรื่องป่าหรือวิธีการที่ให้คุณดูแลรักษาป่าไม่ใช่การตัดป่าให้คนอ่าน แต่เป็นการวิธีการที่ให้คุณทุกคนมาคุยกันสร้างความเข้าใจร่วมกัน จึงเชิญชาวบ้านที่อยู่รอบ ป่ามาสร้างความเข้าใจร่วมกันถึงวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่มซึ่งมีเป้าหมายคือต้องการปกป้องรักษา พื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรมให้ชาวบ้านมีที่อาศัยกิน

## กรณีศึกษากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ บ้านเปรี๊ดใน จ.ตราด

### คุณผ่องศรี

การศึกษากรณีนี้ ควรมีความชัดเจนว่าจะศึกษากระบวนการของพระอาจารย์สุบิน หรือจะ ศึกษาเจาะเฉพาะที่เปรี๊ดใน เพราะว่าพระอาจารย์สุบิน เป็นคนคิดก่อตั้งเรื่องเครือข่ายกลุ่มสัจจะ สะสมทรัพย์ที่ จ.ตราด โดยมีกิจกรรมหลายกิจกรรม เช่น เรื่องสิ่งแวดล้อม การปลูกป่า เรื่อง สวัสดิการ โดยมองเป็นองค์รวม

ในเรื่องของสิ่งแวดล้อม ได้ปลูกป่าในพื้นที่ป่าสาธารณะ โดยเน้นทำในพื้นที่ที่ให้ชุมชนใช้ ประโยชน์ร่วมกัน โดยใช้เงินของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ไปปลูกไม้ในพื้นที่สาธารณะ พระอาจารย์ สุบินทำงานภายใต้หลักธรรมอยู่ 4 ข้อ คือ สัจจะ ทมะ สันติ จาคะ ท่านได้ให้ภาพรวมว่า ผลประโยชน์จากป่าให้กันรายได้ไว้ 30% เป็นค่าแรง และ 50% เป็นสวัสดิการของคนทุกคนใน ชุมชน อีก 10% สำหรับป้องกันสาธารณะภัยในชุมชน 10% ไว้สำหรับเพื่อการศึกษา

กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน บ้านเปรี๊ดใน แต่เดิมบริเวณพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ต่อมาภาครัฐ ได้จัดให้มีการสัมปทานป่า จนกระทั่งป่าเสื่อมโทรม จึงยกเลิกสัมปทานและให้ประชาชนช่วยกันดูแล ป่า จนถึงช่วงหนึ่งในขณะที่มีการสัมปทาน เกิดวิกฤติทำนาถ้ำในปี พ.ศ.2524-2525 มีนายทุนเข้ามา จนชาวบ้านต้องร่วมต่อสู้กับอภิทธิพล เพื่อให้ชุมชนอยู่รอด

จากผลสัมปทานดังกล่าวทำให้ชุมชนบ้านเปรี๊ดในไม่เหลือทรัพยากรมากนัก จึงเห็นว่าป่า เริ่มเกิดวิกฤติและต้องเริ่มฟื้นฟู จึงได้ประกาศงดการตัดไม้ในป่า มีการพักป่าให้ป่าฟื้นตัว หลังจากนั้นปีพ.ศ. 2540 รัฐธรรมนูญปี 2540 ให้สิทธิกับประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จึงตั้ง กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเปรี๊ดใน โดยมีวัตถุประสงค์คือ กิจกรรมปลูกป่า ทุกคน ในบ้านเปรี๊ดในเป็นสมาชิกของกลุ่มอนุรักษ์ทั้งหมด และมีกิจกรรมขึ้น และมีสโลแกนว่า หยุดจับร้อย คอยจับล้าน ปรากฏว่าทำโครงการนี้ 1 ปีผ่านไป เกณฑ์ชีวิตว่าปูแสมเริ่มกลับมา คือจับปูได้มากขึ้น จากที่เคยเจอวิกฤติจับปูไม่ได้ ต่อมาได้ทำธนาคารปู ซึ่งได้ผลเป็นที่น่าพอใจ

การพัฒนาเทคโนโลยีเต่ายาง ซึ่งได้ศึกษาวิจัย ร่วมกับสกว. ถึงปัญหาคลื่นกัดเซาะตลิ่งป่า ชายเลน ซึ่ง เต่ายาง ช่วยแก้ปัญหาได้ คือหนึ่งชะลอคลื่น สอง คลุมพื้นที่เพื่อให้เรือคราดหอย เรือรุน เข้าไม่ได้ สาม เป็นที่อยู่อาศัยของปูปลากุ้งหอย

การเขียนแผนการจัดการป่า มีวัตถุประสงค์ หลัก คือ ดูแลป่าเพื่อเป็นแหล่งอาหาร แหล่งทำมาหากิน ดูแลป่าเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ ดูแลป่าเพื่อเป็นแหล่งอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

### กรณีการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำปะเหลียน

แม่น้ำปะเหลียนและคลองสาขา เป็นเขตน้กร่อยมีป่าชายเลนอุดมสมบูรณ์ มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างไม่รู้คุณค่า เช่น การให้สัมปทานป่า ซึ่งได้ส่งผลให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร และเกิดปัญหาที่ตามมาและส่งผลกระทบต่อชุมชน ทำให้ชาวบ้านในชุมชนต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการพึ่งผลผลิตของทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ไปสู่การหาเงินเพื่อซื้อทุกอย่างสำหรับการยังชีพ

จากผลกระทบดังกล่าวทำให้มีการเกิดขึ้นของขบวนการเคลื่อนไหวฟื้นฟูทรัพยากร โดยสมาคมหยาดฝน ได้เข้ามาดำเนินงานในพื้นที่หลายหมู่บ้านและร่วมสร้างเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนให้กับชุมชนในพื้นที่ และให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเสื่อมโทรมของทรัพยากรผลกระทบที่จะเกิดแก่ชุมชนทั้งในปัจจุบันและอนาคต และบทบาทของชุมชนที่ควรจะไปดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องนี้ โดยใช้ประสบการณ์จากตัวแทนจากชุมชนในเขตอื่นที่ดำเนินการเรื่องนี้มาก่อน จนกระทั่งสามารถสร้างความตื่นตัวแก่แกนนำในบางหมู่บ้านได้ ในการร่วมรักษาทรัพยากรธรรมชาติ โดยผลการดำเนินงานดังกล่าวได้เกิดการสร้างกระบวนการเคลื่อนไหวฟื้นฟูทรัพยากร ทั้งนี้กระบวนการเคลื่อนไหวฟื้นฟูทรัพยากรและเกิดกิจกรรมการจัดการป่าชายเลนชุมชน โดยชุมชนถือเป็นแนวทางฟื้นฟูระบบนิเวศชายฝั่งทั้งระบบ นอกจากการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าไม้ชายเลนแล้ว ยังทำกิจกรรมอนุรักษ์สัตว์บก สัตว์น้ำต่างๆด้วย มีมาตรการในการจัดการโดยชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันรักษาและนำสู่ความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศชายฝั่ง เป็นกระบวนการที่สร้างฐานเศรษฐกิจพอเพียงให้กับชุมชนชาวประมงพื้นบ้านในระยะยาว

### รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

#### คณะผู้ศึกษา :

- |                                       |  |
|---------------------------------------|--|
| 1. ท่านผู้หญิง ดร.สุธาวลัย เสถียรไทย  | มูลนิธิธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม |
| 2. รศ.ดร.เรณู สุขารมณ์                | สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม  |
| 3. รศ.ดร.อดิศักดิ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา | สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์(NIDA)             |
| 4. รศ.ดร.โสภารัตน์ จารุสมบัติ         | มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์                          |
| 5. คุณบัณฑิต เศรษฐศิริโรตม์           | สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ         |
| 6. คุณยุวดี คาดการณ์ไกล               | มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ                       |
| 7. นายธนิต เจริญสุข                   | สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม  |

#### ผู้แทนชุมชนในพื้นที่กรณีศึกษา :

- |                        |   |
|------------------------|---|
| 8. นายวิสร รักษ์พันธ์  | ชมุพรคานาน้ำรีสอร์ทและศูนย์กีฬาตาน้ำ จ.ชุมพร                              |
| 9. คุณประมวล เจริญยิ่ง | เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ<br>และสิ่งแวดล้อมตำบลเขาคอก จ.บุรีรัมย์ |

- |                            |  |
|----------------------------|--|
| 10. อ.ดร.เลิศชาย ศิริชัย   | มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์                      |
| 11. น.ส.ผ่องศรี อินทสุวรรณ | ศูนย์เรียนรู้เครือข่ายสัจจะ จ.ตราด         |
| 12. นายศุภกิจ ห่วงน้ำ      | บ้านเปรี๊ตใน จ.ตราด                        |
| 13. นายพงศา ชูแถม          | หน่วยอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำพะโต๊ะ จ.ชุมพร |

**1.2 สรุปผลการลงพื้นที่เพื่อศึกษาดูงานเกี่ยวกับการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในมิติของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ณ บ้านเปรี๊ตใน อ.เมือง จ.ตราด วันที่ 15- 16 มกราคม 2551 ณ วัดไผ่ล้อม และชุมชนบ้านเปรี๊ตใน อ.เมือง จ.ตราด มีจำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 20 คน**

พระสุบิน ได้ริเริ่มแนวคิดการพัฒนา ซึ่งเป็นผลที่ได้จากการชูดวงศในพื้นที่ภาคใต้ โดยได้เข้าร่วมในหลายโครงการ เช่น โครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง เข้าร่วมเป็นวิทยากรบรรยายในสถานที่ต่างๆ จนกระทั่งได้กลับมาจังหวัดตราด ได้พบปัญหาที่ชาวบ้านมีภาระหนี้สิน กู้เงินจากธนาคาร จึงได้ริเริ่มแนวคิดจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ขึ้น เพื่อเป็นการระดมทุนจากชาวชุมชนแล้วให้คนในชุมชนที่มีปัญหากู้ยืม รวมทั้งจัดทำเป็นสวัสดิการให้กับชาวชุมชน ทั้งนี้การดำเนินการดังกล่าวพระสุบินได้ใช้หลักธรรมะเป็นส่วนหนุนเสริมกิจกรรม และแก้ไขปัญหา โดยใช้หลักอริยสัจสี่ ซึ่งเป็นหัวใจหลักของพระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงให้ชาวบ้านเห็นปัญหาของตนเองตั้งแต่เริ่มต้น จากนั้นจึงช่วยกันหาวิธีการดับทุกข์นั้นซึ่งก็คือความยากจน สิ่งที่พระสุบินเน้นย้ำ ในการดำเนินงานกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์คือ การมีคุณธรรม และใช้หลัก หัวใจเศรษฐกิจ หรือ ทิฏฐธรรมมิกัตถประโยชน์ที่ปฏิบัติแล้วเห็นผลได้ในปัจจุบันได้แก่ ข้อ 1 ขยันหา ข้อ 2 รู้จักรักษา ข้อ 3 ต้องมีกัลยาณมิตร และ ข้อ 4 เลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์

การดำเนินงานของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จะเน้นให้ชุมชน ต้องสู้และสร้างความเข้มแข็งของตนเอง ต้องออมเงินกันเอง และปล่อยกู้กันเอง เพื่อสร้างความเข้มแข็ง ดังนั้นกองทุนเหล่านี้จึงโต ซึ่งผลจากการดำเนินของกลุ่ม เกิดผลลัพธ์คือ การมีเงินสะสมในกองทุนเพิ่มมากขึ้น แรงงานที่อพยพย้ายฐานไปทำงานนอกพื้นที่เริ่มกลับมาในพื้นที่ สิ่งแวดล้อมได้ฟื้นคืน ทั้งนี้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ได้จัดสรรกำไรเป็นสัดส่วน เช่น ปีหนึ่งได้กำไรหนึ่งหมื่นบาท ต้องหารสอง ปันผลคืนสมาชิก ร้อยละ 50 และอีก 50 มาจัดเงินกองทุนสวัสดิการสงเคราะห์คนในหมู่บ้าน และดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

ดังกรณีสิ่งแวดล้อม คือ ปลูกป่าในพื้นที่สาธารณะที่เป็นพื้นที่ว่างเปล่า เพราะเห็นผลกระทบจากภาวะโลกร้อน ฉะนั้นจึงปลูกต้นไม้แต่ละกลุ่มก็มาช่วยกันปลูก ถ้าเป็นไม้เศรษฐกิจ ก็สามารถนำไปขายนำมาเป็นกองทุน ซึ่งได้บริหารจัดการคือ เงินทุนที่ได้ใน 100 % นั้นแบ่งเป็น 50 % เป็นกองทุนช่วยคนแก่พิการ คนตาย 10 % เป็นทุนการศึกษาของเด็ก 10% รับปัญหาที่มาเช่นภัยธรรมชาติต่างๆ ไม่ต้องรอจากภาครัฐฯ 10 % ซ่อมแซมดูแลปลูกใหม่ 20 % ไว้พัฒนาหมู่บ้าน

กรณีบ้านเปรี๊ตใน แต่เดิมเคยมีปัญหาในท้องที่เนื่องจากการต้องต่อสู้กับกลุ่มนายทุนที่มาใช้ทรัพยากรป่าชายเลน จึงได้จัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มที่มี

ผลประโยชน์ร่วมกัน โดยผลการรวมตัวของคนในชุมชนได้ทำให้เกิดกิจกรรมการรักษาพื้นที่ป่าชายเลน มีการปลูกเสริมพื้นที่ว่างให้เต็มซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ ปลูกป่าโกงกางเพิ่มที่ถูกทำลายจากอวนรุน อวนลาก จากนั้นก็ทำกิจกรรมการอนุรักษ์สัตว์น้ำ เช่น ปูทะเล โดยมีสโลแกน คือ หยุดจับร้อย คอยจับล้าน กิจกรรมดังกล่าวทำให้มีปริมาณสัตว์น้ำกลับคืนมาจากเดิมที่จับสัตว์น้ำไม่ค่อยได้

นอกจากนี้กลุ่มชุมชนบ้านเป็ดใน ยังมีกิจกรรมเป็นเครือข่าย มีการจัดทำงานวิจัย เช่น ศึกษาวิจัยการพังทลายของริมตลิ่ง ซึ่งเป็นผลมาจากปัญหาคลื่นที่มาจากการเดินเรือ การเสียพื้นที่จากการจอดเรือ ดังนั้นจึงได้จัดทำเต้ายาง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่นำยางรถยนต์มาร้อยต่อกันมาวางในบริเวณริมน้ำ เพื่อป้องกันไม่ให้เรือเข้ามาจอดและป้องกันการกัดเซาะหน้าดิน โดยผลการทำงานพบว่าดินสามารถกลับคืนมา

### รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

#### คณะผู้ศึกษา :

- |                                       |  |
|---------------------------------------|--|
| 1. ท่านผู้หญิง ดร.สุชาวัลย์ เสถียรไทย | มูลนิธิธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม |
| 2. รศ.ดร.เรณู สุขารมณ์                | สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม  |
| 3. คุณยุวดี คาดการณ์ไกล               | มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ                       |

#### ผู้แทนชุมชน :

- |                           |                                    |
|---------------------------|------------------------------------|
| 4. พระอาจารย์สุบิน ปณีโต  | วัดไผ่ล้อม จ.ตราด                  |
| 5. น.ส.ผ่องศรี อินทสุวรรณ | ศูนย์เรียนรู้เครือข่ายสัจจะ จ.ตราด |
| 6. นายอำพร แพทย์ศาสตร์    | ศูนย์เรียนรู้เครือข่ายสัจจะ จ.ตราด |
| 7. นายศุภกิจ ห่วงน้ำ      | ศูนย์เรียนรู้เครือข่ายสัจจะ จ.ตราด |

**1.3 สรุปผลการประชุมนำเสนอผลการศึกษา โครงการการสังเคราะห์วิธีคิดและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยภูมิปัญญาตะวันออก เพื่อนำไปสู่การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการนานาชาติ วันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2551 ณ โรงแรมตรัง มีจำนวนผู้เข้าร่วม 18 คน**

#### 1. เรื่องกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์กรณีศึกษา

##### ข้ออภิปราย

- ภาพ Diagram ที่แสดงระดับของการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง อาจทำให้สื่อความหมายผิดไปได้ เช่น “วิธีการ” เป็น Core และสำคัญกว่า “วิธีคิด” หรือ ต้องเริ่มจากวิธีการก่อนถึงจะไปสู่ระดับวิธีคิด ฯลฯ (ดร.ปรียานุช)

- ทำไม่ไม่ใช้กรอบวิเคราะห์ให้สอดคล้อง (consistency) กับคำอธิบายเศรษฐกิจพอเพียงในกรอบ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” (ดร.ปรียานุช) – ท่านผู้หญิงฯ ได้อธิบายตอบประเด็นนี้ไปแล้ว

- กระบวนการของเศรษฐกิจพอเพียงมีลักษณะเป็น Spiral Dynamic ไม่ได้มีลักษณะเป็นเส้นตรง (Linear) ที่มีระดับเป็นขั้นๆ ที่ตายตัว จึงควรใช้ “การวิเคราะห์เศรษฐกิจพอเพียงเชิงระบบ” เป็นกรอบวิเคราะห์เพื่อจะได้ครอบคลุมและเห็นภาพรวม ( อ.อภิชาติ )

- มีคำถามว่า การเปลี่ยนแปลงระดับความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในแต่ละระดับ (เข้าข่าย → เข้าใจ → เข้าถึง) มี “ปัจจัยสำคัญ” อะไร ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง

## 2. เรื่องตัวชี้วัด

### ข้ออภิปราย

- ตัวชี้วัดไม่ได้สะท้อนถึงความเป็นพลวัตของกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง

- ตัวชี้วัด อาจไม่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ โดยเฉพาะในองค์กรภาครัฐ ซึ่งไม่ได้ให้ความสำคัญกับการประเมินผล และมีปัญหาเรื่องการตบแต่งตัวเลขผลลัพธ์ให้ได้ตามเป้าที่ฝ่ายนโยบายกำหนด (ดร.สีลาภรณ์)

ควรให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์เรื่อง “เครื่องมือ” มากกว่าเรื่องตัวชี้วัด (ดร.สีลาภรณ์)

- มีคำถามเชิงข้อเสนอว่า เรื่อง “ระบบกรรมสิทธิ์ในการจัดการทรัพยากร” ควรจะเป็นตัวชี้วัดอันหนึ่งด้วยหรือไม่ ?

- มีข้อเสนอว่า ควรเปลี่ยนชื่อหัวข้อจาก “ตัวชี้วัดเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” เป็น “ตัวชี้วัดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง”

## 3. เรื่องกรณีศึกษา

อธิบายเพิ่มเติมให้ชัดเจนว่า กรณีศึกษาที่เลือกมานี้มีหลักเกณฑ์อย่างไร และต้องระบุว่ากรณีศึกษาดังกล่าวไม่ได้เป็นตัวแทนของการทำตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงทั้งหมด และ ยังมีชุมชนอีกมากที่ได้ทำตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในระดับที่เข้มข้น/ สมบูรณ์ มากกว่าในกรณีศึกษา 5 กรณีนี้

### รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

วิทยากรบรรยาย : ท่านผู้หญิง ดร.สุชาวัลย์ เสถียรไทย รศ.ดร.โสภารัตน์ จารุสมบัติ

ดำเนินรายการ โดย คุณบัณฑิต เศรษฐศิริโรตม์

### ผู้เข้าร่วมประชุม

- |                                       |   |
|---------------------------------------|---|
| 1. ศ.ดร.อภิชาติ พันธเสน               | สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม              |
| 2. รศ.ดร.เรณู สุขารมณ์                | สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม |
| 3. รศ.ดร.อดิศักดิ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา | สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์(NIDA)            |
| 4. นายธนิต เจริญสุข                   | สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม |
| 5. ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย                 | สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย                |
| 6. รศ.สุชาติา ชินะจิตร                | สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย                |



7. ดร.ปรียานุช พิบูลสรารุช	สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์
8. น.ส.จำเนียร เพียรไม่คลาย	สำนักงาน กปร.
9. ผศ.ดร.จิตติพร ศิริพันธ์ พันธเสน	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
10. ผศ.ดร.จ่านง สรพิพัฒน์	JGSEE
11. ดร.แกมทอง อินทร์ตัน	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
12. คุณสุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง	กรมส่งเสริมการเกษตร
13. คุณศจี กองสุวรรณ	บริษัทสวนเงินมีมา
14. น.ส.เบญจมาศ โชติทอง	สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย
15. คุณสุนันทา เศรษฐ์บุญสร้าง	ธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย(ADB)

## 2. เวทีจัดประชุมเวทีสาธารณะ (Public Forum)

**2.1 สรุปผลการประชุมการระดมความคิดเห็นและการประชุมนำเสนอผลการศึกษาเบื้องต้น**  
**โครงการการสังเคราะห์วิธีคิดและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**  
**โดยภูมิปัญญาตะวันออก เพื่อนำไปสู่การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการนานาชาติ วันที่ 27**  
**พฤศจิกายน พ.ศ. 2550 ณ โรงแรม ทวินทาวเวอร์**

การศึกษา ได้นำเสนอหลักนิยามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และหลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นกรอบในการศึกษา ทั้งนี้การศึกษาได้เลือกกรณีศึกษา 6 กรณี ได้แก่ กรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของการจัดการป่าชายเลนพื้นที่ลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง กรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านละลอกกระสัง ตำบลเขาคอก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ กรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ บ้านเปรี๊ตใน จังหวัดตราด กรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าต้นน้ำพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร โครงการ “คนอยู่-ป่ายัง” และกรณีศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงกับสิ่งแวดล้อมของธุรกิจของชุมชนพรคานานารีสอร์ตและศูนย์กีฬาดำน้ำ จ.ชุมพร ซึ่งเป็นธุรกิจขนาดเล็ก รวมทั้งกรณีเทคโนโลยีสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นกรณีสำคัญเพราะเทคโนโลยีเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยลดปัญหาสิ่งแวดล้อม ในการวิเคราะห์การประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในมิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สิ่งที่คณะผู้ศึกษาวิเคราะห์ พบว่าทุกกรณีศึกษา มีการดำเนินกิจกรรมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมือนกัน คือ ชุมชนและผู้ประกอบการได้ร่วมมือกันใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ชุมชนมีความเข้มแข็งในเรื่องการจัดการดูแล และอนุรักษ์พื้นที่ป่า และมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรโดยเอื้อต่อชุมชนเอง ในประเด็นการวิเคราะห์ จากหลักเศรษฐกิจพอเพียง เรื่องของควมมีเหตุผล จากหลักการทรงงานในเรื่องของการระเบิดจากภายใน คือ ชุมชนได้คิดและมองเห็นความสำคัญในเรื่องนี้ด้วยตนเอง และในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในส่วนของการดำเนินงานในชุมชนเองพบว่า ผู้นำชุมชนและชาวบ้านเห็นความสำคัญและช่วยกันอนุรักษ์พื้นที่ป่า และคนชุมชนสามารถบริหารจัดการกันเองในเรื่องเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ในส่วนของดัชนีชี้วัด ที่คณะผู้ศึกษาได้นำเสนอมีดังนี้ 1) Ecological footprint หรือขีดความสามารถในการผลิตของประเทศ 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) สังคมที่มีต้นทุนในการดำเนินชีวิตต่ำ 4) ความแปรปรวนของปัญหาทางด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5) การลดปัญหาความขัดแย้งจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยดัชนีชี้วัดเหล่านี้สามารถนำมาใช้วัดความสำเร็จในการอนุรักษ์เชิงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งตัวชี้วัดยิ่งน้อยยิ่งดี เพื่อให้สามารถให้ภาพรวมกับทิศทางการเศรษฐกิจพอเพียงได้

ทั้งนี้ผลการระดมความคิดเห็นได้มีข้อสรุปดังนี้

ในการดำเนินการศึกษา ควรลงพื้นที่ศึกษา เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และถอดบทเรียนในเชิงวิวัตติ สำหรับการทำตัวชี้วัดนั้นควรพิจารณาวิถีทางเศรษฐกิจพอเพียง และพิจารณาแนวคิดของปรัชญาให้ชัดเจน ดังนั้นแนวทางการสังเคราะห์ควรมีการจัดทำรากของความคิดที่ต้องจัดทำกรอบที่สามารถครอบคลุมทุกเรื่องของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้ตัวชี้วัด จะมีหลายระดับซึ่งแตกต่างกัน โดยการท้าวิจัยจะต้องระบุว่าเป็นตัวชี้วัดในระดับใด โดยแนวทางการจัดตัวชี้วัดจากนามธรรมให้เป็นรูปธรรม มีขั้นตอน คือ หนึ่ง) พิจารณา ปรัชญา กับแนวคิด ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง กับปรัชญาแนวคิดตะวันตกต่างกันอย่างไร สอง) พิจารณาแนวคิดของชาวพุทธคือการมีสัมมาทิฐิ นำไปสู่การดำเนินการหรือกระบวนการในการดำเนินงาน สาม) ผลลัพธ์ ซึ่งได้จากกระบวนการ คือคิดถูก กระบวนถูก

โดยหากนำกรณีศึกษามาพิจารณาร่วมกับตัวชี้วัด พบว่าในส่วนตัวชี้วัดที่เป็นผลลัพธ์จะวัดได้ง่ายเพราะมีความเป็นรูปธรรม แต่กระบวนการเป็นนามธรรมจะวัดยาก ดังนั้นการวัดกระบวนการจึงอาจใช้กรอบแนวคิด ตลอดจนการจัดทำตัวชี้วัดมิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรมีการเชื่อมโยงในมิติด้านสังคม การเมือง เพราะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ใช่มิติที่อยู่โดยลำพัง แต่อย่างไรก็ดี อาจไม่จำเป็นต้องทำตัวชี้วัด หรืออาจใช้ตัวชี้วัดทางอ้อมในการวัด โดยต้องพยายามทำความเข้าใจระหว่าง demand side กับ supply side นอกจากนี้แทนที่จะไปวัดในเรื่องของการผลิต ควรพิจารณาการวัดเชิงการบริโภคทรัพยากร ซึ่งอาจเป็นตัวที่บอกได้ว่าพอเพียงหรือไม่

การทำตัวชี้วัด ควรนำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาพิจารณา คือ การสร้างสังคมแห่งความรู้ สังคมแห่งความรัก สังคมแห่งความสามัคคี เป็นกรอบ ความรู้เป็นระดับปัจเจกบุคคล จะทำอย่างไรให้คนมีกระบวนการเรียนรู้ มีกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกิดการตระหนักในวิถีทางบริโภคทรัพยากรน้อยให้เกิดความสุขมาก ๆ สวนทางกลับประโยชน์สุดท้าย

ในส่วนของปรัชญาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจของโลก นั้นส่วนแตกต่าง คือ ในปัจจุบันกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจของโลก เน้นการกระตุ้นความต้องการบริโภค และสร้างความมั่งคั่ง ซึ่งหากสามารถเปลี่ยนกระบวนการทัศน์จากเดิม สู่ระดับความพอเพียงให้คนหันมาลดความความต้องการส่วนเกิน ก็จะช่วยให้เกิดแนวทางการพัฒนารูปแบบใหม่ แต่อย่างไรก็ดี การปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์สู่ความพอเพียงนั้น ยังเป็นสิ่งที่ต้องทำความเข้าใจ

เนื่องจากการปรับเปลี่ยนความคิดของคนให้เข้าใจเรื่องความพอเพียง ว่าหากสามารถทำแล้วจะทำให้สิ่งแวดล้อม ดีขึ้น ลดการแก่งแย่งในสังคม เป็นเรื่องที่อยู่ในระดับการพัฒนาถึงระดับจิตใจ

นอกจากนี้แนวคิดปรัชญาตะวันออก ยังมีธรรมชาติ สติเป็นการควบคุมจิตใจ ซึ่งยังเป็นนามธรรม ไม่สามารถวัดได้ แต่แนวคิดปรัชญาตะวันตกส่วนใหญ่จะสามารถวัดได้ และเป็นระบบ

โดยแนวคิดตะวันตกมองว่าการมีความสุขคือการมีรายได้มาก ได้บริโภคมมาก มีเงินมาก เพราะบริโภคมมากก็มีความสุขมาก ดังนั้น ความสุขเกิดจากการได้สนองความต้องการของตนเอง แต่ตะวันออก คือต้องควบคุมความโลภ ในวิถีคิด ชาวพุทธ ตะวันออกบอกว่า ต้องกำจัดความอยาก ต้องควบคุมความอยาก

### รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

วิทยากรบรรยาย : รศ.ดร.โสภารัตน์ จารุสมบัติ รศ.ดร.อดิษฐ์ อิศรางกูร ณ อยุธยา

### จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 21 คน

- |                                     |  |
|-------------------------------------|--|
| 1. รศ.ดร.เรณู สุขารมณ               | สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม            |
| 2. คุณยุวดี ตาดการณีกุล             | มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ                                 |
| 3. รศ.สุชาติา ชินะจิต               | สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย                           |
| 4. น.ส. ศรีนิตย์ บุญทอง             | สำนักงาน กปร.  |
| 5. คุณสุนัย เศรษฐบุญสร้าง           | กรมส่งเสริมการเกษตร                                      |
| 6. ดร.วนิดา ลาวณิชย์ทักษิณ          | สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ                     |
| 7. นายเทพพล จิตยารักษ์              | สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.) |
| 8. ผศ.ดร.จ่านง สรพิพัฒน์            | JGSEE  |
| 9. นายโสฬส ชันท์เครือ               | กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม                             |
| 10. คุณกมลทิพย์ คงประเสริฐอมร       | สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม       |
| 11. ผศ.ดร.สิทธิพงษ์ ดิลกาวณิช       | มหาวิทยาลัยมหิดล   |
| 12. นายอนันต์ ระวังทุกข์            | กระทรวงศึกษาธิการ  |
| 13. นายจักรกฤษณ์ พูลสวัสดิ์ กิติกุล | มูลนิธิชีววิถี   |
| 14. น.ส.น้ำทิพย์ เกตุสัมพันธ์       | มูลนิธิชีววิถี   |
| 15. คุณบัณฑิต อ่อนดำ                | มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย                                 |
| 16. นายสิริพล พลทรัพย์              | ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร                     |
| 17. นายชัฐพล สายาพันธ์              | สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร                                 |
| 18. น.ส.รุ่งสิรินทร เสงี่ยมวิบูล    | สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร                                 |
| 19. นายธนิต เจริญสุข                | สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม            |

## 2.2 สรุปผลการประชุมนำเสนอผลการศึกษา โครงการ การสังเคราะห์วิธีคิดและแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยภูมิปัญญาตะวันออก เพื่อนำไปสู่การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการนานาชาติ วันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2551 ณ โรงแรมตรัง มีจำนวนผู้เข้าร่วม 41 คน

การประชุมครั้งนี้ สรุปเนื้อหาได้สองส่วน คือ ส่วนหนึ่ง คือนำเสนอผลการศึกษา และส่วนที่สอง การระดมข้อคิดเห็นของผู้เข้าร่วมการประชุม

### ส่วนที่หนึ่ง

การจัดประชุมนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอผลการสังเคราะห์การประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในมิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแต่ละกรณีศึกษา และแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นจากนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญในภาคส่วนต่าง ๆ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอาจเรียกได้ว่าเป็น grand theory ในการพัฒนา ซึ่งกรณีศึกษาที่นำมาใช้ทั้งหมดนั้น มีจุดเด่น คือ ล้วนแต่เคยประสบความเสียหายมาก่อน แต่ก็สามารถเกิดสติกลับคืนมา ลดรูปแบบของการบริโภคนิยม และลักษณะเฉพาะของคนที่ประสบความสำเร็จ คือ มีน้ำใจ มีความรัก ความเมตตา ช่วยเหลือคนอื่น เน้นการอยู่ร่วมอย่างสมดุลกับธรรมชาติ ซึ่งการศึกษานี้ได้นำกรณีศึกษาดังกล่าวมาสังเคราะห์ว่าถึงดำเนินกิจกรรมในมิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยยึดตามหลักนิยามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาวิเคราะห์ในเชิงองค์รวมของชุมชนของแต่ละกรณีศึกษา โดยสามารถสรุปได้ว่ากรณีศึกษาทั้งหมดมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือ เป็นการระเบิดจากข้างในที่เคยเผชิญปัญหาของความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วิกฤติความยากจน และพบว่าบทบาทของความเป็นผู้นำมีความเด่นชัดในการสร้างคนหรือการกระตุ้นให้คนมีส่วนร่วมในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดกิจกรรมอนุรักษ์ต่าง ๆ ตามมาซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชาวชุมชน เกิดเครือข่ายการทำงานด้านสิ่งแวดล้อม แต่อย่างไรก็ตามประเด็นท้าทายและบทเรียนสำคัญ คือ นโยบายภาครัฐที่ต้องมีการดำเนินอย่างต่อเนื่อง ต้องปรับโครงสร้างทางกฎหมายให้เอื้อต่อการทำงานของชุมชน ทั้งนี้คณะผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ว่า หัวใจสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง คือ การมีคุณธรรม และการมีความรู้เป็นสิ่งช่วยเสริม

นอกจากนี้ ตัวชี้วัดที่ได้จากการศึกษา สรุปได้ดังนี้

1) ตัวชี้วัดการเปลี่ยนแปลงประชากร คือ การอพยพการย้ายถิ่น ทำงานนอกพื้นที่ ลดน้อยลง  
2) ตัวชี้วัดการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรธรรมชาติ คือ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร มากขึ้น ในกรณีป่าพะโต๊ะ เปร็ดใน

3) ตัวชี้วัดกระบวนการจัดการชุมชนในแง่ของการบริหารจัดการ จะพบว่า มีการจัดการกระบวนการเรียนรู้ พบปะสังสรรค์ วางกติการ่วมกัน มีสัดส่วนรายได้ของทรัพยากรที่สามารถกลับไปพึ่งพิงในการทำมาหาเลี้ยงชีพ

4)ตัวชี้วัดการสร้างนวัตกรรม สังเกตว่ากรณีเหล่านี้มีภูมิปัญญาอยู่ เช่น เต่ายาง เผาถ่าน น้ำส้มควันไม้ ธนาकारต้นไม้ของลุ่มน้ำพะโต๊ะ ยังมีการใช้เครื่องมือประมงพื้นบ้านที่ปะเหลียน และ ตราด

5)ตัวชี้วัดคุณธรรม การพัฒนาจิตยกระดับคุณภาพชีวิต ของคนทำงานในชุมชน สร้าง คุณธรรมเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างจิตอาสาทำงานเพื่อส่วนรวม มีแนวทางการดำรงชีวิตที่ ไม่เบียดเบียน ใช้อย่างยั่งยืน

## ส่วนที่สอง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในเชิงเศรษฐศาสตร์ หัวใจสำคัญของ เศรษฐกิจพอเพียง คือ คุณธรรม เนื่องจากคุณธรรมจะเป็นตัวกำกับจิตใจว่าจะดำเนินกิจกรรมไปใน ทิศทางที่ถูกต้อง ทั้งนี้ไม่ควรวิเคราะห์ตามหลักการทรงงานเนื่องจากเป็นวิธีการ แต่ควรพิจารณาถึง วิธีคิดกับวิถีชีวิต ซึ่งจะเป็นความลุ่มลึกของความคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพราะหากเป็นวิธีการ ภูมิ ปัญญาตะวันตก อาจมีวิธีการที่ดีกว่าของตะวันออก ซึ่งเศรษฐกิจพอเพียงอาจเป็น grand theory ของการพัฒนาได้ ซึ่งการวิเคราะห์ต้องมองเป็นระบบ

การมองเศรษฐกิจพอเพียงในเชิง matrix คือ necessary condition คือ ความรู้ และ คุณธรรม มีปัญญาและสติ จากนั้นจึงพิจารณาไปในส่วนของหลัก ความพอประมาณ มีเหตุผล และ มีภูมิคุ้มกัน

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องแนวความคิด นามธรรม ซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะอธิบายถึงความ พอเพียง โดยการจัดทำตัวชี้วัดในงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการสร้างความเข้าใจในเรื่องความพอเพียงที่จะ สามารถวัดได้

เศรษฐกิจพอเพียง ที่เป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์นั้น หัวใจสำคัญ คือ สำนึกและ กระบวนการเรียนรู้ของคน โดยกรณีศึกษายังขาดการลงน้ำหนักที่กระบวนการเรียนรู้ จึงทำให้ไม่ เป็น key process ของการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของประเทศไปสู่การเป็นเศรษฐกิจพอเพียง

## รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

วิทยากรบรรยาย : ท่านผู้หญิง ดร.สุชาวัลย์ เสถียรไทย รศ.ดร.โสภารัตน์ จารุสมบัติ รศ.ดร.อดิศักดิ์

อิศรางกูร ณ อยุธยา รศ.ดร.เรณู สุขารมณ์ คุณยุวดี คาดการณ์ไกล คุณชนิด เจริญสุข

ผู้ให้ข้อเสนอแนะและวิพากษ์ประเด็น : ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล ศ.ดร.อภิชาติ พันธเสน คุณสนัย

เศรษฐกิจสร้าง ผศ.บัณฑิต อ่อนดำ

ดำเนินรายการ โดย คุณบัณฑิต เศรษฐศิโรตม์

- |                             |                     |
|-----------------------------|---------------------|
| 1. น.ส.บัณฑิตา บัวจันทร์    | กรมควบคุมมลพิษ      |
| 2. นางลักษมี เมตต์ปราณี     | กรมพัฒนาที่ดิน      |
| 3. น.ส.สิริกานต์ แซ่แต้     | กรมพัฒนาที่ดิน      |
| 4. นางวราภรณ์ ตั้งตรงศักดิ์ | กระทรวงการคลัง      |
| 5. นางกัลยาณี พรหมสุภา      | กรมส่งเสริมการเกษตร |

- |                                    |  |
|------------------------------------|--|
| 6. นางอรอุมา ยิ้มแต่               | กรมพัฒนาที่ดิน   |
| 7. ดร.แกมทอง อินทร์ตัน             | จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย                                    |
| 8. นายวสุอนันต์ เมฆวิบูลย์         | จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย                                    |
| 9. ผศ.ดร.จิตติพร ศิริพันธ์ พันธเสน | มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์                                    |
| 10. ผศ.ดร.สิทธิพงษ์ ดิลกวนิช       | มหาวิทยาลัยมหิดล   |
| 11. นายบรรจง ขจรไชยกูล             | ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์<br>การเกษตร                 |
| 12. นางอภิรดี ยิ้มละมัย            | ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์<br>การเกษตร                 |
| 13. คุณวริสร รักษ์พันธ์            | บริษัทชุมพร คาบานารีรีสอร์ทและ<br>ศูนย์กีฬาดำน้ำ<br>มสธ. |
| 14. น.ส.ชมพูนุช พรรคชายชล          | ศูนย์เรียนรู้เครือข่ายสัจจะ                              |
| 15. น.ส.ผ่องศรี อินทสุวรรณ         | ศูนย์เรียนรู้เครือข่ายสัจจะ                              |
| 16. นายศุภกิจ ห่วงน้ำ              | กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม                             |
| 17. คุณอัจฉรา จิรกุลชัยวงศ์        | สถาบันไทยพัฒนา   |
| 18. ดร.พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์        | สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย                                     |
| 19. น.ส.เบญจมาศ โชติทอง            | สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ                     |
| 20. ดร.วนิดา ลาวัณย์ทักษิณ         | สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย                               |
| 21. นายไพโรจน์ เกษแม่นกิจ          | สำนักงาน กปร.  |
| 22. น.ส.ศรินิตย์ บุญทอง            | สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร                                 |
| 23. นายอนุสรณ์ พรชัย               | สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย                           |
| 24. รศ.สุชาติา ชินะจิตร            | สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย                           |
| 25. นางสุปราณี จงดีไพศาล           | สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย                           |
| 26. ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย             | สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ<br>เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ   |
| 27. นางชมพูนุท ช่างโชติ            | สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์                      |
| 28. ดร.ปรียานุช พิบูลสรารุช        | สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์                        |
| 29. นายเจริญวิทย์ เสน่หา           | สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์                             |
| 30. นายจิระเดช ทศยาพันธ์           |  |

### 3. เวทีประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างประเทศ(International Workshop)

#### 3.1 สรุปผลการประชุม *International Workshop*

Oriental Wisdom: Alternative Pathways towards Environmental and Natural Resource Management วันที่ 10-11 เมษายน 2551 ณ รอยัลปรีนเซส หลานหลวง

การจัดประชุมในครั้งนี้ เป็นการนำเสนอแนวทางการพัฒนาทางเลือกซึ่งเป็นภูมิปัญญาตะวันออก จากประสบการณ์ของผู้แทนจาก 6 ประเทศในภูมิภาคเอเชีย ประกอบด้วย อินเดีย บังคลาเทศ จีน ญี่ปุ่น ภูฏานและประเทศไทย ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญดังนี้ คือ ผู้เข้าร่วมประชุมต่างแสดงความห่วงใยต่อสถานการณ์ปัญหาความร่อยหรอและเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลจากการบริโภคโดยตรง และเป็นปัจจัยในการผลิต ซึ่งแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กำลังกลายเป็นแหล่งดูดซับของเสีย ในการนี้แนวทางแก้ไขคือต้องปรับสมดุลให้เกิดการบริโภคทรัพยากรที่ไม่เกินขีดความสามารถในการรองรับของธรรมชาติ

สำหรับสรุปผลจากการบรรยายของผู้แทนทั้ง 6 ประเทศ มีดังนี้ คือ ประเทศจีน นำเสนอ Circular Economy โดยมีหลักการคือ ทำเป็นระบบ ความสูญเสีย และพลังงานให้เป็นวงกลม คือไม่ให้มีอะไรสูญเสียบ้างเลย และเน้นการลดการบริโภค ขณะที่ญี่ปุ่นมีการเสนอรูปแบบที่เรียกว่า 3R คือ reduce recycle และ reuse โดยพยายามสร้างสังคมให้เป็นสังคมหรือชุมชน โดย 3R ญี่ปุ่นได้ให้หมายความว่า ขยะทุกอย่างไม่ให้เอาไปทิ้ง ให้ใช้ประโยชน์ทั้งหมด ในขณะที่ผู้แทนจากประเทศปากีสถาน ได้นำเสนอดัชนีที่ช่วยเตือนเมื่อจำนวนป่าลดลง และผู้แทนจากประเทศอินเดีย นำเสนอถึงปัญหาของความมั่นคงด้านพลังงาน น้ำ อาหาร และการที่อุณหภูมิโลกสูงขึ้นจะมีผลต่อจำนวนสัตว์น้ำ ส่วนกรณีของภูฏาน ได้นำเสนอ ความสุขมวลรวมประชาชาติในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และประเทศไทยที่นำเสนอหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยนำกรณีศึกษาของไทยในการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในมิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้จะพบว่าจุดเด่นของภูฏาน และไทยนั้นมีลักษณะที่คล้ายกัน คือมีแนวคิดที่อยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาตะวันออก คือ พระพุทธศาสนา เน้นในเรื่องคุณธรรม จิตวิญญาณ ความสุข ความซื่อสัตย์ ภูมิปัญญาตะวันออก ที่เด่น คือ สามารถลดการบริโภค ลดการใช้ในเชิงวัตถุ แต่สร้างความสุขทางจิตใจให้เพิ่มสูงขึ้นมาได้โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยวัตถุมากนัก สิ่งนี้ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญซึ่งมีความยากที่จะในการอธิบาย อีกประการหนึ่ง ภูมิปัญญาตะวันออก ถ้าเทียบกับภูมิปัญญาตะวันตก พบว่า ภูมิปัญญาตะวันออกค่อนข้างกลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่พยายามคิดที่จะเอาชนะธรรมชาติ ซึ่งเป็นจุดเด่นที่ทุกคนยอมรับ แตกต่างจากทางตะวันตก ที่ส่วนใหญ่เป็นประเทศภูมิอากาศหนาว แห้งแล้งคนจะมีชีวิตอยู่รอดได้ ต้องเอาชนะธรรมชาติ แต่ทางตะวันออก มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีอาหารอุดมสมบูรณ์ จึงไม่คิดที่จะเอาชนะธรรมชาติ สามารถอยู่กลมกลืนกับธรรมชาติได้ เพราะฉะนั้น วิวัฒนาการเหล่านี้ ทำให้แนวคิด หรือวิถีชีวิตของทางตะวันออก ไม่ได้คิดจะเอาชนะธรรมชาติ แต่เน้นการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ

เมื่อมีการระดมสมองจาก 6 ประเทศ มีความคิดว่าจะพยายามเสนอเป็น model เบื้องต้น ที่เป็น common core ของภูมิปัญญาตะวันออกที่จะนำมาใช้ในการประยุกต์เพื่อที่จะสร้างแนวทางการพัฒนาทางเลือก ที่เน้นด้านสิ่งแวดล้อม จากการระดมความเห็น ได้เกิดโมเดลออกมาเป็น มีลักษณะคล้ายบ้าน ซึ่งสิ่งสำคัญคือ ฐานรากของบ้าน คือคุณค่าทางจิตวิญญาณ หรือคุณธรรม คือสิ่งสำคัญมาก ฐานที่มั่นคงจะต้องมาจากด้านจิตวิญญาณ จิตใจ โดยมีข้อสรุปว่า ภูมิปัญญาตะวันออกโดยเฉพาะที่วางรากฐานอยู่ในแนวพุทธ เน้นการมองข้ามความเห็นแก่ตัว หรือความเป็นตัวตน ยึดติดของมนุษย์ ให้มีความเคารพในธรรมชาติ มีกระบวนการที่เรียนรู้ที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างเกื้อกูลกัน ซึ่งจะเป็นกุญแจที่สามารถลดการบริโภคที่เกินความจำเป็น หรือว่าลดการทิ้งของเสีย หรือของที่เกินความจำเป็น และมีพื้นฐานที่มีเรื่องความเมตตา เกื้อกูลต่อมนุษย์และธรรมชาติได้ ต่อจากฐานที่สำคัญของตัวบ้าน จะต้องมีส่วนมาค้ำจุนตัวบ้าน ซึ่งเสานี้ คือภูมิปัญญาตะวันออก จุดแข็งคือจะต้องมี เทคโนโลยีที่เหมาะสม ความรู้ไม่ใช้การกอบโกย เอาชนะธรรมชาติ แต่เป็นเทคโนโลยีที่สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี อีกเสานึง คือ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งสามารถสร้างเครือข่ายได้อย่างแน่นแฟ้น และความเข้มแข็งของชุมชนกลายมาเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อน ส่วนเสานี้สาม คือ การมีกฎ กติกา และสถาบันที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งเหล่านี้จะเหมือนเป็นเสาหลักที่ค้ำจุน ส่วนหลังคา คือ สิ่งที่เป็นจุดมุ่งหมาย เป็นเป้าหมายสุดท้าย ซึ่งก็คือ ความสุขใจ การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมองทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นสากล และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย ที่สำคัญ คือ ทำทั้งหมดด้วยความสุขใจ นี่เป็นสิ่งที่เป็นส่วนของกฎเกณฑ์เข้ามามีบทบาท

โดย common core ของภูมิปัญญาตะวันออก ดังกล่าวจะเป็นจุดเริ่มต้น ที่จะสามารถสร้างกลุ่มเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนให้เกิดความยั่งยืน โดยจะไปเผยแพร่ และระดมความคิด ในเวทีระดับนานาชาติซึ่งจัดโดย IUCN กรุงบาร์เซโลนา ประเทศสเปน ช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2551 โดยจะเสนอเป็น side-event ชื่อว่า Learning from living with Nature to Oriental Wisdom for common future ซึ่งเน้นการเรียนรู้กับธรรมชาติ โดยใช้ภูมิปัญญาตะวันออก

#### รายชื่อผู้ร่วมประชุม

วิทยากรบรรยาย: Dr. K.Vijayalakshmi, India Mr Abdul-Muyeed Chowdhury, Bangladesh Prof. Dr. Dajian Zhu, China Dr. Akira Ogihara, Japan Mr. Dorji Penjore, Bhutan

Prof. Dr. Apichai Puntasen, Thailand Thanpuying Dr. Suthawan Sathirathai, Thailand

Assoc. Prof. Adis Israngkura Na Ayudthaya, Thailand Phra Subin Paneeto, Thailand

ผู้สรุปประเด็น : Assoc. Prof. Dr. Orapan Nabangchang,

ผู้ดำเนินรายการ : Assoc. Prof. Surichai Wun'gao , Assoc. Prof. Soparatana Jarusombat



### จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 65 คน

- |   |   |
|---|---|
| 1. Phra Subin Paneeto                     | Satcha Community Savings Group,<br>Wat Pailorn  |
| 2. Mr.Virasakd Futrakul                   | Ministry of Foreign Affairs   |
| 3. Dr. Chitriya Pinthong                  | Thailand International Cooperation<br>Development Agency (TICA)                           |
| 4. Assoc. Suchata Jinachitra              | The Thailand Research Fund  |
| 5. Assoc.Prof.Dr. Renu Sukharomana        | Good Governance for Social Development<br>and the Environmenta Foundation                 |
| 6. Miss. Yuwadee Kardkamklai              | National Health Foundation  |
| 7. Mr. Buntoon Sethasirote                | Office of The National Human Rights<br>Commission of Thailand                             |
| 8 Miss.Apiradee Yimlamai                  | Research and Development Office, Bank<br>for Agriculture and Agricultural<br>Cooperatives |
| 9 Miss.Artisuda Na Nakorn                 | The Office of National Economics&Social<br>Development Board                              |
| 10 Mrs.Chittimas Kongpolprom              | Thailand International Cooperation<br>Development Agency                                  |
| 11 Mrs.Chomphoonut huangchote             | Office of the Nationnal Economic and Social<br>Development Board                          |
| 12 Mrs.Chuleeporn Bunyamalik              | Office of the Nationnal Economic and Social<br>Development Board                          |
| 13 Assoc.Prof.Dr.Chumnong<br>Sorapipatana | Graduate School of Energy and<br>Environment  |
| 14 Mr.Daw Zam                             | The Royal Bhutanese Embassy,Bangkok   |
| 15 Miss.Jayrisa Champa                    | Pollution Control Department  |
| 16 Assoc.Prof.Kaemthong Indaratna         | Faculty of Economics Chulalongkom<br>University   |
| 17 Miss.Kalayanee Brohmsubha              | Department of Agricultural Extension  |
| 18 Mrs.Kamolinee Suksriwong               | Office of the Royal Development Projects<br>Board   |
| 19 Mr.Machima Kunjara Na<br>Ayudhya       |   |
| 20 Miss.Nareerat Panmanee                 | Office of Natural Resources and<br>Environmental Policy and Planning                      |

- |     |                                      |  |
|-----|--------------------------------------|--|
| 21  | Mr.Pichet Kiemthong                  | Thailand International Cooperation<br>Development Agency                           |
| 22  | Miss.Pongsri Intasuwan               | Satcha Community Savings Group, Wat<br>Pailorm                                     |
| 23  | Mr.Pracha Jantarasarsophon           | Center for Ecological Economics, Faculty of<br>Economics, Chulalongkorn University |
| 24  | Mr.Pradit Dungnapa                   | Satcha Community Savings Group, Wat<br>Pailorm                                     |
| 25  | Dr.Priyanut Piboolsravut             | Bureau of the Crown Property Sufficiency<br>Research Project                       |
| 26  | Assoc.Prof.Dr.Rajendra P<br>Shrestha | Asian Institute of Technology  |
| 27  | Dr.Raweewan Bhurides                 | Office of Natural Resources and<br>Environmental Policy and Planning               |
| 28  | Miss.Raywadee Roachanakanan          | Faculty of Environmental and Resource<br>Studies                                   |
| 29  | Miss.Siriwon Janekarn                | Foundation for Thailand Rural<br>Reconstruction Movement under Royal<br>Patronage  |
| 30  | Mr.Solos Khankhrua                   | Clean Technology Department of<br>Environmental Quality Promotion                  |
| 31  | Dr.Sutin Leepiyachart                | The Office of National Economics&Social<br>Development Board                       |
| 32  | Dr.Vanida Lavantucksin               | The National Economic and Social Advisory<br>Council (NESAC).                      |
| 33. | Miss.Patcharida Moonstan             | Sai Nam Peung School   |
| 34. | Miss. Patcharapa Tamtrajin           | Thammasat University   |
| 35. | Miss Siripatsorn Santikanawin        | Thammasat University   |
| 36. | Miss Kuttareya Srisai                | Maharakham University  |
| 37. | Miss Abhassara Charabha              |  |
| 38. | Miss Jitkasem Tantasiri              | TICA   |
| 39. | Miss Jariya Sangtawee                | TICA   |
| 40. | Miss Angkana Aegpratunhai            | TICA   |
| 41. | Miss Thirapat Kachaloon              | TICA   |
| 42. | Miss Patcharida Moonstan             | Sai Nam Peung School   |
| 43. | Mr. Dhanit Charoensuk                | GSEI   |
| 44. | Mr. Tawatchai Pattanasorn            | IUCN   |
| 45. | Mr.Chattri Mounstan                  | Royal Nirwegian Embassy  |
| 46. | Miss Wachira Pechcho                 | DOAE   |

47. Miss Stghai Vahera	Philippine Embassy
48. Mrs.Supranee Jongdeepaisarn	TRF
49. Miss Suchitra Muagail	MFA
50. Miss Nattha ake	NESDB
51. Mr.Somsak Jwodam	DOAE
52. Mr.Zakir Sussian	IUCN
53. Mr.Suntorn Siyarngnork	TICA

**3.2 การประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างประเทศ หัวข้อ “Half Way Appraisal of the MDGs: Challenges and Opportunities ahead for Asia”** จัดโดย สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา (ITD) สำนักความร่วมมือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ (TICA) และสำนักงานแผนงานเพื่อการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ(UNDP) ณ ศูนย์การประชุมสหประชาชาติ วันที่ 29 -30 ตุลาคม 2550 จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม 70 คน

การประชุมครั้งนี้ มูลนิธิธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมได้เข้าร่วมในฐานะองค์กรร่วมจัด ซึ่งมูลนิธิธรรมรัฐฯ ได้รับเกียรติให้เป็นผู้กล่าวนำใน Roundtable discussion ในหัวข้อ “Alternative routes to the MDGs Attainment”

เนื้อหาส่วนนี้ประกอบด้วยเอกสารการบรรยาย 2 ส่วน ได้แก่ เอกสารส่วนที่หนึ่ง โดย ท่านผู้หญิง ดร.สุชาวัลย์ เสถียรไทย ประธานมูลนิธิธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมซึ่งได้รับเกียรติให้เป็นผู้กล่าวนำใน Roundtable discussion ในหัวข้อ “Alternative routes to the MDGs Attainment” และ เอกสารส่วนที่สอง โดย ผศ.ดร.ธันวา จิตต์สงวน รองอธิการบดีฝ่ายโครงการพิเศษ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งเป็นผู้บรรยายในหัวข้อ Alternative Route to Development: Development path under the Sufficiency Economy Philosophy in Thailand

## Alternative Routes to the Attainment of MDGs<sup>1</sup>

Thanpuying Suthawan Sathirathai, Ph.D<sup>2</sup>

On behalf of the Good Governance for Social Development and the Environment Foundation (GSEI), it is a great honor for our foundation to co-organize the international workshop with the International Institute for Trade and Development (ITD), the Thailand International Development Cooperation Agency (TICA) and UNDP. In this regard, GSEI has the privilege of organizing a Round Table Discussion entitled “Alternative Routes to the Attainment of MDGs” The major objective of this Round Table Discussion is to provide a brainstorming session focusing on alternative development paths towards achieving sustainable development based on different countries’ experiences.

As we all know, the Millennium Development Goals, or MDGs, have provided concrete targets for achieving sustainable development. According to the report entitled *Millennium Development Goals: Progress in Asia and the Pacific 2007* (which is a joint undertaking by UNESCAP, UNDP and ADB), there has been success to a certain extent in terms of the region as a whole in achieving a number of MDGs such as Goal 1: Eradication of Extreme Poverty; Goal 2: Achieve Primary Education; Goal 3: Promote Gender Equality and Empower Women; and Goal 6: Combat HIV/AIDS, Malaria and Other Diseases. Nonetheless, several countries are unlikely to achieve either Goal 4: Reduce Child Mortality or Goal 5: Improve Maternal Health.

However, as an environmentalist, I would like to stress one very important MDG, namely Goal 7: Ensure Environmental Sustainability. Goal 7 is critical to the achievement of sustainable development but now remains unattainable for most countries. Forest cover still disappears at an alarming rate. Mortality rates associated with air pollution are especially high in the Asia region. The region is now losing clean surface water and underground water as a result of industrial contamination and untreated wastewater from urbanization. Rising energy use has contributed to higher GHG emissions aggravating global warming. Rapid economic growth without proper environmental management has brought about excessive natural resource use and accelerated degradation of the environment.

---

<sup>1</sup> Introductory notes for Round Table Discussion, UNDP Regional workshop Half Way Appraisal of the MDGs: Challenges and Opportunities ahead for Asia 29-30 October, Bangkok, Thailand

<sup>2</sup> Chairwoman, the Foundation of the Good Governance for Social Development and the Environment

As for the last MDG, there is still a problem in achieving Goal 8, which relates to global partnership for development. Yesterday one speaker mentioned a problem relating to market access. Imports from Asian countries still face high tariffs imposed by developed countries especially in such categories as agricultural products, textiles and clothes. I would like also to express my concern over unfair trade and the tendency for richer countries to outsource environmentally-unfriendly production processes to poorer countries.

In order to eradicate poverty, most countries in the region recognize that high GDP growth is a significant component of their national development policies. However, many countries have begun to realize that the trickle-down effect from economic growth sometimes does little to alleviate poverty but has instead widened the inequality gap in their countries. Moreover, if rapid economic growth is created by environmentally-unfriendly processes and at the same time brings about excessive consumption level (because high income is normally associated with high consumption), it will certainly result in natural resource and environmental degradation.

The recent report on Global Environmental Outlook launched by UNDP has shown that in terms of humanity's ecological footprint in 2003 we need approximately 1.4 planet Earths to sustain the current rate of consumption. The excessive use of global resources and the global environment per capita mainly originate from North America and Europe.

Moreover, the Worldwatch Institute's State of the World 2006 report stated that were the populations of China and India to consume resources and produce pollution per capita at the current level of the U.S., it would require two planet Earths to sustain these economies. Imagine that the U.S. and other developed countries still continued to consume substantial resources and release considerable pollution and GHG at the current level, and at the same time our whole region aspired to the same standard of luxury as the developed world: how many more planet Earths would we need to serve the unlimited consumption of these countries?

Owing to the limited carrying capacity of the Earth, experts consider that it is a must for both China and India, as well as other developing economies, to seek development pathways which leapfrog the existing industrialized countries by using environmentally-friendly and energy-saving approaches. Nevertheless, the excessive consumption pattern of the developed countries should not be overlooked. The adoption of the Western development approach is normally aimed at the most efficient use of natural resources for sustainable production such as clean technology, energy saving, and industrial ecology.

However, these approaches tend to pay scant attention to consumption patterns and levels. Therefore, it is imperative that all countries should seek alternative development approaches which can bring about both balanced production and consumption.

Meanwhile, in our region, we have many examples of the application of Oriental wisdom to national development policies, such as Gross National Happiness (GNH) in Bhutan, Sufficiency Economy in Thailand, and Harmonious Society Concept and Circular Economy in China. These concepts focus not only on sustainable production but also emphasize sustainable consumption.

Compared to the Western approach, the Eastern way of life tends to be more in harmony with nature. Moreover, it might be quite a challenge for us to consider the possibility of being able to acquire greater happiness with even less material consumption by drawing on the spiritual dimensions of Eastern Philosophy. This approach would certainly put less stress and demand on the environment.

Today's workshop, which is attended by experts and experienced persons, will be a forum where we can contribute our practical experiences and give fruitful suggestions in order to seek alternative development pathways based on the integration of Western approaches and Oriental wisdom in the achievement of the MDGs targets.

Finally, I would like to invite Dr. Thanwa Jitsa-nguan, who is also our moderator, to talk about an example of an alternative development approach, based on the Sufficiency Economy Philosophy initiated by the King of Thailand, to start our discussion.

## **Alternative Route to Development: Development path under the Sufficiency Economy Philosophy in Thailand**

Thanwa Jitsanguan, Ph.D.<sup>3</sup>

### **About the Topic**

Thailand is currently undergoing the tenth national economic and social development plan (2007-2011) within the guideline of His Majesty the King's sufficiency economy philosophy. Application of such philosophy is supposed to reflect from the vision through strategy, policy and then action in all ways of life. With dualistic structure especially in economic and social aspects of the country, movement towards sufficiency and then sustainability can be both opportunities and challenges. Lessons and constraints of such Philosophy application can be learnt here as an alternative route to development as MDGs attainment.

### **Thailand 2007 in Brief**

- Area 513,115 sq.km.
- Forest 167,591 sq.km.
- Population 66 million
- GDP 6.5 million baht (1\$=34 baht)
- Agriculture 10%GDP, 25%export
- Average growth rate 4.5%
- Religion 90% Buddhist
- Leading export: textiles, electronics, rice, canned foods, fruits, jewelry and services
- Leading import: fuel, machinery, gemstones
- Now under interim government with general election planned in the coming DEC 2007.

### **Overall Development Milestones**

- 1960 started the first 5 year national economic and social development plan
- 1960 70 imports substitution and infrastructure development
- 1970 80 export promotion of agriculture
- 1980 90 towards industrialization as NIC direction

---

<sup>3</sup> Vice President for Special Projects Kasetsart University Bangkok, Thailand

- 1990 1996 internationalization with free market system, liberalized fiscal and monetary policies
- 1997 economic crisis resulting in nation wide economic, social and political reforms
- 1998 2006 searching for sustainable development direction with people-centered approach
- 2007 starts the tenth development plan with sufficiency economy philosophy as framework

### **Consequences as seen from nine Development Plans (1960-2006)**

- Thailand is changed from agricultural to industrial and services country in overall figures with distributed infrastructure, commercial and IT.
- Economic duality in structure still exists-widen income gap and increasing debt for consumption
- Environmental degradation-forest loss, flash flood, land slide, water and air pollution.
- Social problems arise from health, drugs, weak cultural and behavioral value problems especially among young generations
- People and Community movement for participation and partnership in development process
- Central political uncertainty-need of effective democracy and good governance

### **What is next to go for Thailand?**

- Generally, Thailand is facing the good economic progress with imbalance and growing risks in social and environmental impacts.
- The country is now searching for the more sustainable direction from holistic development approach
- Key words are: people-centered, participatory planning, transparency, integrity, harmony and no "blue print" from the central
- Key potentials taken into consideration: human resources, environment, biodiversity, politics, culture and social capital



### **Royal Remarks of His Majesty the King of Thailand**

- His Majesty the King of Thailand, King Bhumibol Adulyadej, always delivers his remarks on many occasions over 60 years of his accession to the throne, the longest alive king
- During the past three decades, the king concentrated the guidance for people and the country on appropriate behavior, way of life and development direction
- After economic crisis in 1997, the king reiterated and expanded as the “Sufficiency Economy Philosophy” to point out the way for recovery and sustainable economy as well as society as a whole

### **Examples of the Royal Remarks<sup>4</sup>**

- ..It was thought that Thailand would become a little tiger and then a big tiger. People were crazy about becoming a tiger...
- ..Being a tiger is not important. The important thing for us is to have a sufficient economy. A sufficient economy means to have enough to support ourselves...
- ...It does not have to be complete, not even a half, perhaps just a quarter, then we can survive...
- ...Those who like modern economics may not appreciate this. But we have to take a careful step backwards..

### **Philosophy of the Sufficiency Economy**

- Sufficiency Economy is a philosophy that stresses for appropriate conduct by the populace at all levels. This applies to conduct starting from the level of families, communities, as well as the level of nation in development and administration so as to moderate in line with the forces of globalization. Sufficiency means moderation, reasonableness and the need for self-immunity for sufficient protection from impact arising from internal and external changes. To achieve this, and application of knowledge with due consideration and prudence is essential. In particular, great care is needed in the utilization of theories and methodologies for planning and implementation in every step. At the same time, it is essential to strengthen the moral fiber of the nation, so that everyone, particularly public officials, academics, businessmen at all levels, adheres first and foremost to the patience, perseverance,

---

<sup>4</sup> Unofficial translation, Dusit Palace, 4 DEC 1997

Note: a little tiger implied a Newly Industrialized Country(NIC)

diligence, wisdom and prudence is indispensable to create balance and to be able to cope appropriately with critical challenges arising from extensive and rapid socioeconomic, environmental and cultural changes in the world

- Unofficial translation of Sufficiency Economy Philosophy (Nov,1999)

### **The Heart of Philosophy**

-Sufficiency Economy is a philosophy that stresses for appropriate conduct by the populace at all levels. It applies to conduct starting from the level of families, communities, as well as the level of nation in developments and administration so as to moderate in line with the forces of globalization. Sufficiency means moderation, reasonableness and the need for self-immunity for sufficiency protection from impact arising from internal and external changes. To achieve this, an application of knowledge with due consideration and prudence is essential. In particular, great care is needed in the utilization of theories and methodologies for planning and implementation in every step. At the same time, it is essential to strengthen the moral fiber of the nation, so that everyone, particularly public officials, academics, businessmen at all levels, adheres first and foremost to the principles of honesty and integrity. In addition, a way of life based on patience, perseverance, diligence, wisdom and prudence is indispensable to create balance and to be able to cope appropriately with critical challenges arising from extensive and rapid socioeconomic, environmental, and cultural changes in the world.

- Unofficial translation of Sufficiency Economy Philosophy (Nov,1999)

### **Concluding Matters of the Sufficiency Economy Philosophy**

#### 3 Elements

- Moderation-How should we do? (optimization goal)
- Reasonableness- Why we do what we are doing? (potential and efficiency in resource use)
- Self-Immunity- What will we do in case of risk? (risk management system)

#### 2 Conditions

- Knowledge - care and prudence, open-minded, scientific, information based
- Integrity- ethics and virtues, belief in goodness, having patience, honesty, sincerity, greed control

### **Application of the Philosophy as Alternative Development Route**

- Start the sufficiency at individual and household level from the middle way of optimization approach
- Individuals get together to strengthen and to take advantage of Economy of Scale as sufficiency at group or community level
- Expanded to sufficiency to the societal level by linking more appropriate activities and other involved sectors to benefit each other as the network or Economy of Scope
- Usually called in Thailand the step by step developmental process of the fundamental sufficiency (at individual level) to the advanced sufficiency (at group and society levels) as “the New Theory”.

### **Fundamental Sufficiency at Farm Household Level**

- Moderation-Planning for optimal land and water allocation for diversified crops with priority in food security before market sale. Recommended proportion of land for farm pond( and fish) : paddy field : cash crop: residence= 30:30:30:10 , now known in Thailand as New Theory Farming System
- Reasonableness-Selecting appropriate cropping pattern to suit water scarcity, soil quality and farmers’ need conditions while spending the income wisely on necessity basis
- Self-Immunity-Producing diversified crops to reduce production risk and join the farmers’ saving group for financial and life security

### **Advanced Sufficiency at Group Level**

- Moderation –Optimal size of household grouping and targeting to reduce unit cost and increase efficient management (economy of scale)
- Reasonableness- Explore local resource potential and wisdom to create comparative advantage in production and processing, such as one tambon (village) one product or OTOP policy and Small and Medium Enterprise promotion or SME policy in Thailand
- Self- Immunity – Establish saving, career training, education, health care, drug protection and security groups in the community

### **Advanced Sufficiency at Societal Level**

-Moderation – Increase the network of appropriate groups to strengthen bargaining power with optimal growth rate and sustainability target

-Reasonableness- Promote the economic sector with domestic and international comparative advantage with good governance and transparency management system

-Self-Immunity – Developing various insurance systems, joint-venture investment, future market, energy security and international trade agreement to expand the free market

### **Key Messages from the Philosophy**

- The philosophy aims primarily to reduce poverty and economic vulnerability of the poor
- The philosophy empowers the people and community as foundation for national economy.
- The philosophy encourages corporate responsibility and strength of commitment to achieve long term profitability.
- The philosophy guides the national policy to immunize a country against shocks and plan strategies for more sustainable growth.
- The philosophy attempts at improving the standards of governance in public administration

### **Opportunities from the Sufficiency Development Path**

- Sufficiency Economy philosophy in concentrated of a middle path and avoiding extreme direction
- Targeting at the long run security systems from food, household income, resource and environment, community solidity and then national security
- Promoting the value of the East in terms of human, culture, religion, wisdom, harmony and peace in the development planning
- Retreat of developing countries to their “right” positions in the global society from rethinking about resource endowment and comparative advantage amidst the expanding global “capitalist” market
- Adoption of the philosophy does not imply reducing growth rate of against the globalization but serves as the “social safety net” for a country

### **Challenges from the Philosophy: Paradigm Shift in Development Path**

- Target: changing from the maximization or minimization targets to optimization target
- Mechanism: promoting the step by step development form micro to macro levels instead of speedy development with fluctuation
- Relationship structure: changing the government role with people from the top-down to the bottom-up approach with partnership basis
- Risk: changing from risk-taking for short run growth to risk management for long run growth
- Ideology: measuring the happiness or level of utility from taking to sharing and giving

### **Suggestions from the Lessons Learned from Thailand**

- Content of the philosophy needs the open minded thinking and understanding.
- Wrong interpretation of the philosophy can possibly be found in other similar concepts, so wordings are not as important as practice of such wordings
- The philosophy is to be applied and practiced, so seeing is believing- learning from reality, sharing experiences, success case studies and research for development are then important for effective application
- Education system and learning forum are the crucial foundation to support the conceptual and applied lessons learned from the philosophy

### **Overall Comments**

- Application of the philosophy emphasizes on long run sustainable development rather than short run high growth. Expected immediate impacts will thus be disappointed.
- Sufficiency will often start with change in mind set, attitude and reduction in unreasonableness, short run growth may possibly be affected.
- Development path with the philosophy is in fact centered at human resource development, on top of economic, social or environmental aspects.
- Continued political and fiscal supports are still crucial for developing countries in transforming philosophy into reality.

**Final Note**

-“... His Majesty’s Sufficiency Economy Philosophy is of great relevance to communities everywhere during these times of globalization. The philosophy’s middle way approach strongly reinforces the United Nation’ own advocacy of a people-centered and sustainable path toward human development...”

Kofi Annan

Former UN Secretary General

On presenting the Human Development Lifetime  
Achievement Award to the King, 26 May 2006

**About the Speaker**

- Thanwa Jitsanguan, B.Sc.(Agri. Econ) B.Sc.(Public Admin.), M.A.(Econ), Ph.D.(Econ.), PostGrad.(Envi. Econ.)
- Is now the Vice President for Special Projects of the largest public university in Thailand, Kasetsart University, and committee for Sufficient Philosophy Movement. His work is in the areas of agricultural economics and sustainable development especially in context of multifunctionality of agriculture and community development. He used to serve as advisor to ministry of agriculture and cooperatives, senate sub-committee on agriculture and the royal projects.